

Δρ Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Σολωμός και Ρήγας

Όταν θανατώνονταν ο Ρήγας Βελεστινλής το 1798, γεννιόνταν ο Διονύσιος Σολωμός. Και όταν γεννιόνταν ο Ρήγας το 1757, εκατό χρόνια μετά, το 1857, πέθαινε ο Σολωμός. Σημαντικές ιστορικές συμπτώσεις. Γι' αυτό και ταυτόχρονα γιορτάζονται οι επέτειοί τους, εναλλάξ, θανάτου και γέννησης. Το 1998 γιορτάστηκε η επέτειος των διακοσίων χρόνων από τον μαρτυρικό θάνατο του Ρήγα και αντίστοιχα η επέτειος των διακοσίων χρόνων από τη γέννηση του Σολωμού, με πολλές εκδηλώσεις σε όλο τον Ελληνισμό.

Διερευνάται αν, εκτός από αυτή την χρονική σύμπτωση, υπάρχει σχέση μεταξύ του έργου του Σολωμού *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*¹, που συνέθεσε 1823 και εξέδωσε μετά δύο χρόνια, με το επαναστατικό έργο του πρωτεργάτη και πατέρα της εθνικής ανεξαρτησίας, τον Ρήγα Βελεστινλή. Και ιδιαίτερα με τους δύο παιάνες του, που εκδόθηκαν είκοσι οκτώ χρόνια πιο πριν, το 1797, *Θούριος, ύμνος πρώτος* και *Ύμνος πατριωτικός της Ελλάδος και όλης της Γραικίας προς ξαναπόκτησιν της αυτών ελευθερίας*².

Ο *Θούριος* περιέχονταν στο παράνομο έντυπο, που ο Ρήγας εξέδωσε με τίτλο *Νέα πολιτική Διοίκησις* και ο *Ύμνος Πατριωτικός* στην έκδοση του *Στρατιωτικού Εγκολπίου*. Όμως, μετά την προδοσία και την σύλληψη του Ρήγα καταστράφηκαν από την Αυστριακή αστυνομία και δεν έχει βρεθεί κάποιο αντίτυπο από αυτά μέχρι σήμερα. Ωστόσο, την επόμενη χρονιά, το 1798, ο Χριστόφορος Περραιβός εξέδωσε στην γαλλοκρατούμενη Κέρκυρα τον *Θούριο* και τον *Ύμνο Πατριωτικό* του Ρήγα, μαζί με το δικό του ποίημα με τίτλο *Ύμνος εις τον Μποναπάρτε*³.

Μέχρι την εποχή του Ρήγα, το 1797, οι σκλαβωμένοι Έλληνες κατέφευγαν στις χριστιανικές δυνάμεις Ανατολής και Δύσης ζητώντας βοήθεια, για να απαλλαγούν από την τυραννία του κατακτητή. Λάβαιναν μόνο υποσχέσεις και μετά διαψεύδονταν οι ελπίδες τους για την λευτεριά, πληρώνοντας ωστόσο με αίμα την επαναστατική κινητοποίησή τους. Παραστατικά ο Σολωμός διεκτραγωδεί στις δεκαέξι πρώτες στροφές του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* την μέχρι τότε τακτική των σκλαβωμένων Ελλήνων, όπως ενδεικτικά αναφέρουμε τους χαρακτηριστικούς στίχους της 9^{ης} και 11^{ης} στροφής,

«Με τα ρούχα αιματομένα,
ξέρω ότι έβγαινες κρυφά,
να γυρεύεις εις τα ξένα
άλλα χέρια δυνατά».

¹ Πρώτη έκδοση το 1825. Εδώ στον τόμο *Διονύσιος Σολωμός, Έργα. Ποιήματα και πεζά*, Εισαγωγή-επιμέλεια-σχόλια Δημήτρης Δημηρούλης, Μεταίχμιο, 2007, σελ. 85-110.

² Ρήγα Βελεστινλή, *Τα Επαναστατικά (Επαναστατική Προκήρυξη, Τα Δίκαια του Ανθρώπου, Το Σύνταγμα. Θούριος και Ύμνος Πατριωτικό)*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, επιμ. Δημ. Καραμπερόπουλου, Αθήνα 2005.

³ *Επαναστατικά Τραγούδια του Ρήγα και ο Ύμνος στον Μποναπάρτε του Περραιβού. Η έκδοση της Κέρκυρας (1798)*. Φωτομηχανική ανατύπωση, επιμ. Κώστα Λάππα, Κέντρο Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Αθήνα 1998.

«Άλλος σού έταξε βοήθεια
και σε γέλασε φρικτά».

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο Σολωμός στην δεύτερη ενότητα του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν*, που αρχίζει με τις στροφές 17 και 18, κάνει ιδιαίτερη αναφορά στον Ρήγα, την μοναδική φυσιογνωμία από τους πρωτεργάτες της επανάστασης, που μνημονεύει. Στους στίχους αυτούς ο Σολωμός αναφέρει την πολεμική προετοιμασία, τον «πόλεμο», που ο Ρήγας ετοίμαζε με το στρατηγικό σχέδιο της επανάστασής του. Με αυτό, επισημαίνουμε, είχε δώσει απάντηση στο ερώτημα των ημερών του, στο πρόβλημα και πόθο των σκλαβωμένων, πώς, με ποιο τρόπο θα γίνει η αποτίναξη της σκλαβιάς και η απόκτηση της πολυπόθητης Ελευθερίας.

Γι' αυτό και ο Σολωμός αναφέρει την «πολεμόκρατη φωνή» του Ρήγα, που είχε αρχίσει από το 1797 να δονεί τις καρδιές των σκλαβωμένων με τους παιάνες του, *Θούριος* και *Ύμνος πατριωτικός*. Είχαν διαδοθεί σε κάθε γωνιά της Ελλάδος και του Βαλκανικού χώρου. Και ο ποιητής διακηρύσσει πως τότε ακούστηκε η φωνή του Ρήγα για τον ένοπλο αγώνα, για τον πόλεμο, για την επανάσταση.

«Μόλις είδε την ορμήν σου
ο ουρανός, που για τσ' εχθρούς
εις την γην την μητρικήν σου
έτρεφ' άνθια και καρπούς

εγαλήνευσε· και εχύθη
καταχθόνια μία βοή,
και του **Ρήγα σου απεκρίθη**
πολεμόκρατη η φωνή». (Δικές μας οι επισημάνσεις).

Οι στίχοι αυτοί είναι αποκαλυπτικοί, για το σχέδιο της επανάστασης του Ρήγα, που κατέστρωσε το 1797, και αποτελεί τομή στην πορεία της τόσων αιώνων σκλαβιάς των Ελλήνων. Με τους επαναστατικούς του παιάνες, *Θούριος* και *Ύμνος πατριωτικός*, σκοπό είχε να εμπνεύσει τους σκλαβωμένους, να τους ωθήσει να πάρουν τα όπλα για την επανάσταση, για τον ένοπλο αγώνα. Ο Ρήγας πουθενά στα έργα του δεν απευθύνει έκκληση για βοήθεια στις μεγάλες τότε δυνάμεις. Μόνοι τους οι σκλαβωμένοι θα απελευθερωθούν, με τις δικές τους δυνάμεις. Πρακτική που ακολούθησαν στη συνέχεια οι Φιλικοί το 1814 και οι επαναστάτες του 1821.

Ο *Θούριος* ήταν πλατιά διαδεδομένος στον ελληνικό χώρο και κυκλοφορούσε και σε χειρόγραφη μορφή. Γι' αυτό και ο Γάλλος Φωριέλ τον συμπεριέλαβε στα δημοτικά τραγούδια, που εξέδωσε στο Παρίσι το 1824-25.

Αξιοπρόσεκτο κοινό σημείο Σολωμού και Ρήγα αποτελεί η αναφορά στη «φωτιά» δηλ. στον πόλεμο, στη μάχη. Συγκεκριμένα, στις στροφές 68 και 69 του *Ύμνου εις την Ελευθερίαν* οι σκλαβωμένοι ρίχνονταν στη «φ ω τ ι ά», δηλαδή στον πόλεμο κατά των αλλόθρησκων κατακτητών, οι οποίοι απευθύνονταν στον «Αλλά», δηλαδή τον Αλλάχ. Επί πλέον, ο Σολωμός παρομοιάζει με λιοντάρια τους σκλαβωμένους στον πόλεμό τους εναντίον των «μιαρών» Οθωμανών.

«Ολιγότευαν οί σκύλοι,
καὶ Ἄ λ λ ἄ, ἐφώναζαν, Ἄ λ λ ἄ,
καὶ τῶν Χριστιανῶν τὰ χεῖλη
φ ω τ ι ἄ, ἐφώναζαν, **φ ω τ ι ἄ**.

Λιονταρόψυχα, ἐκτυπιοῦντο,
πάντα ἐφώναζαν **φ ω τ ι ἄ**,
καὶ οἱ μιαροὶ κατασκορπιοῦντο,
πάντα σκούζοντας Ἄ λ λ ἄ».

Παρόμοια και ο Ρήγας στον *Ἕμνο Πατριωτικό* απευθύνεται στους εμπειροπόλεμους πληθυσμούς του ελληνικού χώρου, τους Σουλιώτες, τους Μανιάτες και τους κλεφταρματολούς, μνημονεύοντας ονομαστικά τριάντα τρεις από αυτούς και πως υπάρχουν κι' άλλοι αμέτρητοι πολλοί καπεταναίοι. Τους τόνιζε πως πρέπει να αφήσουν της αδράνεια και να ξεκινήσουν «τώρα», που αρχίζει ο ένοπλος αγώνας, να ριχθούν στην «**φωτιά**», στον πόλεμο, κατά του Οθωμανού κατακτητή, για την λευτεριά. Γι' αυτό εξάλλου και στον *Θούριο*, στίχ. 118, τόνιζε πως οι πρόγονοι τους «για την ελευθερίαν ηηδούσαν στη φωτιά».

Ο Ρήγας σε είκοσι έξι στροφές από τις σαράντα δύο του *Ἕμνου Πατριωτικού* έχει ως επωδό την «φωτιά», δηλαδή τον πόλεμο, την μάχη. Σε δεκατέσσερις εξ αυτών αναφωνεί «στη φωτιά μπρε παιδιά» και σε δώδεκα «με χαρά στη φωτιά». Θέλει να τους ωθήσει στον πόλεμο, παρομοιάζοντάς τον θαυμάσια με την «φωτιά». Ενδεικτικά παρατίθενται οι δύο από τις πρώτες στροφές:

1. Ὅλα τὰ ἔθνη πολεμοῦν
καὶ στοὺς Τυράννους τοὺς ὄρμοῦν,
ἐκδίκησιν γυρεοῦν
καὶ τοὺς ἐξολοθρεύουν·
καὶ τρέχουν γιὰ τὴν δόξαν
μέ χαρά στή φωτιά!

4. Ὡς πότε' ἡμεῖς ὑπομονή,
καὶ νά μή βγάνωμεν φωνή;
Σά νά 'μαστε δεμένοι,
ζοῦμεν τυραννισμένοι
καὶ καταφρονημένοι·
στή φωτιά, μπρέ παιδιά!

Προσθέτουμε ακόμη πως ο Ρήγας παρομοιάζει τους σκλαβωμένους Έλληνες σαν λιοντάρια, όπως στη αρχή του *Θουρίου*,

«Ὡς πότε, παλληκάρια, να ζοῦμεν στα στενά,
μονάχοι, σαν λιοντάρια, στες ράχες, στα βουνά;».

Και παρακάτω, αποκαλεί λιοντάρια τους εμπειροπόλεμους πληθυσμούς της Πελοποννήσου και της Ηπείρου, «Σουλιώτες και Μανιάτες, λιοντάρια ξακουστά» (*Θούριος*, στίχ. 63). Και στον *Υμνο πατριωτικό*, στροφή 5, ο Ρήγας παρομοιάζει με λιοντάρια τους σκλαβωμένους:

«Όλα τα έθνη το θωρούν,
και πάλ' ευθύς το απορούν,
πώς τέτοια παλληκάρια,
που 'ναι σαν τα λιοντάρια,
να ζουν στην τυραννίαν».

Ένα άλλο κοινό στοιχείο είναι η αναφορά του Σολωμού στη στροφή 78 στους τρακόσιους του Λεωνίδα, προσκαλώντας τους να έρθουν να δουν πόσο τους μοιάζουν οι σύγχρονοί τους Έλληνες. Παρόμοια εκφράζεται και ο Ρήγας στη στροφή 34 του *Υμνου πατριωτικού*, μνημονεύοντας τον Λεωνίδα και τους τριακόσιους Σπαρτιάτες:

«Ω τριακόσιοι! Σηκωθήτε
και ξανάλθετε σε μας
τα παιδιά σας θέλ' ιδείτε
πόσο μοιάζουμε με σας»

«Ο Λεωνίδας πού να ζη
με τους τριακόσιους του μαζί
να ιδή τον Σταρτιάτη
πώς ρίχνεται σαν άτι-
τρώει, πατεί, ξεσχίζει
την Τουρκιά, μπρε παιδιά», (*Υμνος Πατριωτικός*).

Στην σύντομη αυτή ανάλυση αναδείχθηκε η σχέση του Σολωμού με τον Ρήγα. Στον *Υμνο εις την Ελευθερίαν* ο Σολωμός περιέχει στοιχεία, που υποδηλώνουν πως γνώριζε το επαναστατικό σχέδιο του Ρήγα και ιδιαίτερα τους δυο παιάνες του, *Θούριος* και *Υμνος πατριωτικός*, που κυκλοφορούσαν στον ελληνικό χώρο και τραγουδιόνταν πλατιά και με τους οποίους εμπυχώνονταν οι σκλαβωμένοι, για να επαναστατήσουν. Τότε ακούστηκε η «πολεμόκραχη φωνή» του Ρήγα, την μοναδική φυσιογνωμία, που ο Σολωμός μνημονεύει στη στροφή 18.

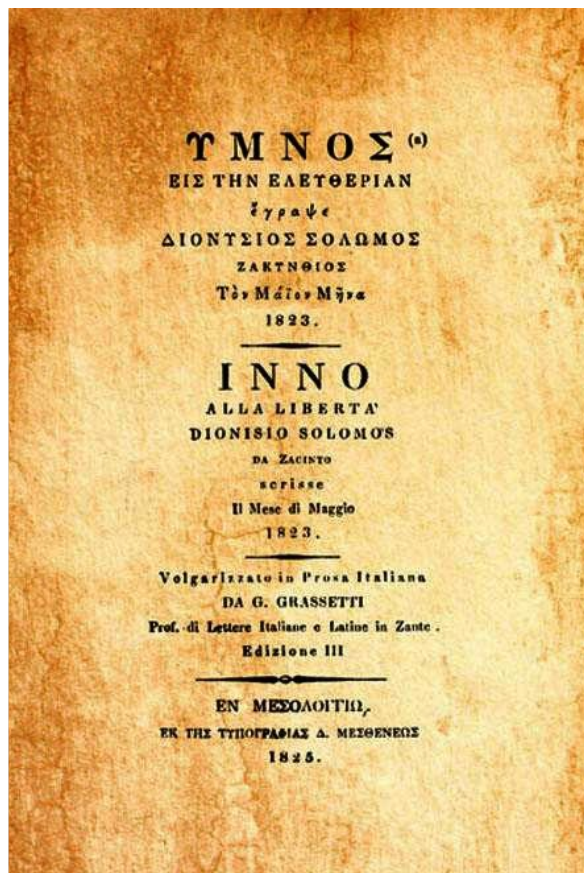
Κοινά, ακόμη, στοιχεία είναι η αναφορά στη «φωτιά» δηλ. στον πόλεμο, στον Λεωνίδα με τους τριακόσιους του και τον χαρακτηρισμό των σκλαβωμένων Ελλήνων ως λιοντάρια.

(1)
ΥΜΝΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ

Τῷς Ἑλλάδι, καὶ ὅλης τῆς Γραικίας·
Πρὸς ξατάπικται τῆς αὐτῆς Ἐλευθερίας.

Ὅλα τὰ Ἐθνη πολέμων,
Καὶ εὖς Τυράννης τῆς ὀρμῆν,
Ἐκδίκουσι γυριῶν,
Καὶ τῆς ἐξολοθρῶν,
Καὶ τριχὺν γὰρ τῶν δόξαν,
Μὲ χάσθ' ἐν φασγᾶ.
Κ' εἰκόνα πᾶν ἀποκατῶν,
Ὅτι κ' ἐν θύλῃν ἀποκατῶν·
Διὶ τῶν Ἰταλῶν,
Πᾶς πᾶρ ἑλευθερίας,
Καὶ τριχὺν γὰρ τῶν δόξαν,
Μὲ χάσθ' ἐν φασγᾶ.
Ἐτὶ κ' ἡμεῖς, ἄδελφοί,
Να' σκευάσθωμεν μὲ ὀρμῆν,
Ἐκδίκουσι ζυγῶν,
Τυράννης ἀπωλῶντες,
Για τῶν ἑλευθερίας,
Μὲ χάσθ' ὑπὲρ πατρίδα.
Α

Ἡ πρώτη σελίδα τοῦ κερκυραϊκοῦ ἐντύπου (1798),
πού περιέχει τὸν «Πατριωτικὸ Ὑμνο».

Ο τίτλος του Ὑμνου Πατριωτικοῦ του Ρήγα Βελεστινλή, 1798, και ο τίτλος του Ὑμνου εις την Ἐλευθερίαν του Διονυσίου Σολωμοῦ, 1825.

Δημοσιεύθηκε στα περιοδικά *ΑΚΤΗ*, Λευκωσία Κύπρου, τεύχ. 129, 2021, σελ. 27-32 και *ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ*, τόμ. 81, 2022, σελ. 280-283.